

ОСВІТА ЯК ОБ'ЄКТ ЕКСПЕРТИЗИ

Автор розкриває зміст поняття «освіта» як об'єкта експертизи через дослідження змісту поняття «освіта» у сучасному науковому вимірі та аналіз експертизи у галузі освіти. У статті проаналізовано різні визначення поняття освіта, наведено чинники, що складають зміст освіти. Важливим завданням освітнього сьогодення в Україні автор виокремлює впровадження експертної діяльності у галузь освіти, а також професійну підготовку фахівців здатних до експертно-консультативної діяльності.

Ключові слова: експертиза; експертно-консультативна діяльність; освіта; освітня діяльність; освітологія.

Вступ. Освіта сьогодні є визначальним чинником та потужним рушієм розвитку суспільства, так як завжди була особливою функцією суспільства й держави, спрямованою на формування й розвиток соціально-значущих якостей особистості та суспільства в цілому.

Аналіз праць вітчизняних науковців з вивчення освітньої сфери свідчить про те, що у своїх роботах автори досліджують освіту у різних її проявах, зокрема як: напрямок (основу) розвитку суспільства (Л. Антошкіна, В. Берека, В. Журавський, В. Огаренко), як систему (В. Журавський, О. Куклін, В. Огаренко, І. Тимошенко), як об'єкт управління (Т. Боголіб, П. Куделя, В. Луговий, Т. Лукіна) тощо. Більшість із згаданих науковців для розкриття сутності системи освіти та її функціональності користуються системним підходом. «Системний підхід дозволяє розглядати систему освіти як цілісну, тобто таку, яка знаходиться у постійній взаємодії підсистем як на мікрорівні (всередині системи), так і на макрорівні (взаємодія із зовнішнім середовищем)» (Тамм А. Є., Поступна О. В., 2011, с. 183).

Освіта стає об'єктом спеціальних досліджень різних галузей знання, а саме: філософії, економіки, педагогіки, психології, соціології, культурології, теорії управління, політики та освітології – «наукового напрямку інтегрованого пізнання сфери освіти» (Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О., 2012). Саме освітологія, на думку українських науковців, здатна на вирішення освітніх проблем, так як найбільш повно інтегрує знання, що відносяться до освіти.

Наукові дослідження з освітологічної проблематики наразі стрімко розвиваються. Особливої уваги заслуговує діяльність науково-дослідної лабораторії освітології Київського університету імені Бориса Грінченка, яка за мету своєї наукової роботи ставить впровадження професійної підготовки нових для освітнього простору України фахівців – експертів у галузі освіти, об'єктом діяльності яких має стати безпосередньо експертиза у галузі освіти, так як освітня практика сьогодення внаслідок активного й динамічного суспільного розвитку та модернізації освіти в Україні потребує забезпечення комплексного вирішення проблем, які постають перед освітою, а це на нашу думку не

можливо якісно виконати без залучення експертної діяльності фахівців у галузі освіти.

Мета статті – розкрити зміст поняття «освіта» у сучасному науковому вимірі як об'єкта експертизи.

Зміст поняття «освіта» у сучасному науковому вимірі. Визначення поняття «освіта» (рос. «образование») сягають раннього середньовіччя. Воно співвідносилось з поняттям «образ», «образ Божий». Людина була створена «за подобою Божою», тому розуміння, наслідування цього образу трактувалось (і нині трактується християнською православною релігією) як «образование». Починаючи з епохи Відродження, коли сама людина стала цінністю, освіта постає способом входження до культури, світу, спілкування з іншими людьми, а також засобом створення свого обличчя, образу, особистості (Освіта як найважливіша ланка реалізації мети виховання. – [Електронний ресурс]). Освіта, являючи собою побудову образу «Я» за образом культури, її відтворення і розвитку, розглядається в трьох взаємопов'язаних аспектах: як освітня система, освітній процес і результат цього процесу.

«Поняття «освіта» за останні роки значно змінило свій зміст» (Сисоєва С. О., 2012, с. 23), наголошує у своїх наукових працях С. О. Сисоєва. Так можемо простежити тенденцію зміни визначення поняття «освіта» від вузького до широкого, навітьши визначення поняття «освіта». Тож освіта – це (Сисоєва С. О., 2012):

- нормований процес, спрямований на трансляцію наступним поколінням соціально-значущого й культурно-історичного досвіду та забезпечення наступності поколінь (за В. С. Ледньовим);
- процес й результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь й навичок (за С. У. Гончаренком);
- цілеспрямований процес виховання і навчання в інтересах людини, суспільства й держави (із Закону України «Про освіту»).

Сьогодні ж розуміння змісту поняття «освіта» є більш широким. Освіта розглядається як: «цінність (державна, суспільна, особистісна); система різноманітних навчальних закладів і освітніх установ; особливий процес; різномірівневий результат; соціокультурний феномен; соціальний інститут, що впливає на стан свідомості суспільства»

(Сисоєва С. О., 2012). Освіта постає складною соціальною системою і в результаті – складним об'єктом для дослідження, завдячуючи своєму системному характеру, що пов'язує освіту з іншими соціальними підсистемами – економічною, політичною, культурною тощо. Освіта як соціальне й культурне явище є невід'ємним супутником еволюційного розвитку людства (Огнев'юк В., Сисоєва С., 2012).

В. О. Огнев'юк присвячує велику увагу у своїх наукових дослідженнях трактуванню та всебічній характеристиці поняття «освіта». Освіта, на його думку, є однією з найважливіших складових колективного життя суспільства, що визначає його розвиток, сприяє формуванню людського капіталу, індивідуально-особистісному розвитку кожного, забезпечує гармонізацію взаємодії суспільства і особистості. Будучи складовою культури, сучасна освіта водночас є і її способом існування, оскільки надбання культури не змогли б зберігатися та передаватися у спадок майбутнім поколінням, якби не існувало створеного суспільством інституту освіти. Освіта, на думку В. О. Огнев'юка, також є складовою кризових явищ і викликів, стає трансформаційним агентом, носієм змін та викликів, продукує нову реальність, нові соціальні стосунки, виступає механізмом формування й відтворення людського потенціалу, його життєдіяльності (Огнев'юк В. О., 2013, с. 9). Науковець слушно зауважує, що сучасне суспільство орієнтоване на професіоналів, здатних швидко та креативно приймати рішення, що стимулює представників соціуму до вдосконалення своїх знань, підвищення кваліфікації та інтелектуальних здібностей.

«Освіта як сфера людської діяльності стає найперспективнішою для інвестування – наголошує В. О. Огнев'юк (Огнев'юк В. О., 2003). Нації, які не спроможуться досягти високого освітнього рівня, опиняться на узбіччі світового прогресу. У багатьох країнах освіта стала важливою складовою національного багатства; як сукупність компетенцій, вона є найефективнішим виробничим ресурсом, який, на відміну від зношеної матеріально-технічної бази, постійно оновлюється, вдосконалюється, забезпечуючи сталий розвиток сучасних націй. Освіта стає інноваційною, тобто такою, що постійно перебуває в процесі зміни змісту, методів і результатів відповідно випереджаючи потреби трансформаційного суспільства».

Д. А. Іванов у своєму навчальному посібнику освіту представляє як складну соціокультурну діяльність, де головна увага належить ролі освіти у становленні особистості людини (Іванов Д. А., 2008, с. 17). Сфера освіти розглядається автором через призму таких понять, як «діяльність», «культура», «освіта», «навчання», «компетентність», «знання», «управління освітою» та інші.

Поняття діяльність, на його думку, є центральним для розуміння будь-яких феноменів пов'язаних

з освітою, навчанням та вихованням, так як воно дозволяє розглядати освіту як штучну систему, яка складається з різних взаємодіючих діяльностей. Дана система кимось створюється (тобто вона має автора чи авторів) з метою досягнення результатів, які б відповідали визначеним цінностям та ідеям. Іншими словами, освітня (педагогічна) діяльність завжди проектується: існує ідея, програма та план її реалізації.

Зміст освіти, на думку автора, складають (Іванов Д. А., 2008, с. 20):

1. сукупність знань та умінь (найбільш загальних, універсальних знань, поглядів, умінь);
2. вміння навчатися, пристосовуватися до змін;
3. підготовка до життя в суспільстві (комплекс життєвих навиків та вмінь);
4. перетворення природних задатків та можливостей, «доведення» людини до властивої їй досконалості (розвиток природних задатків);
5. прилучення людини до культури.

Загалом, на думку науковця, з позиції індивіда освіта – це стихійний, природний процес, який часто не виділяється із загального потоку його життя. З позиції держави та суспільства освіта – це штучна система, соціальний інститут, який виконує делеговані йому функції. З позиції навчального закладу освіта – це особливий вид сумісної діяльності педагога та учня, що має свою мету та завдання. З позиції зовнішнього спостерігача, дослідника, аналітика освіта – це і соціальний інститут, і вид діяльності, і якість кожної людини (Іванов Д. А., 2008, с. 24).

Отже, можемо зробити висновок, що розкрити зміст поняття «освіта» одним єдиним визначенням просто неможливо, так як освіта є багатогранною, багатофункціональною та складною системою. Освіта представляє собою найважливішу складову загального процесу розвитку і самосвідомості людства, пов'язуючи воедино всі елементи соціокультурного досвіду і створюючи умови для неперервної передачі досвіду між поколіннями.

Експертиза у галузі освіти. Для забезпечення ефективності власного розвитку, освіта, без сумніву, потребує фахівців, здатних об'єктивно та конструктивно оцінювати її зміст, якість надання освітніх послуг, проводити експертизу освітнього середовища та надавати консультації педагогічним працівникам всіх рівнів і типів закладів. У період стрімких трансформаційних процесів для суспільства, освіта має стати беззаперечним об'єктом експертизи та консультування, що дасть можливість суспільству використовувати весь потенціал людських ресурсів та досягти, у результаті, бажаний рівень розвитку суспільства на всіх його рівнях.

Проблемі ж експертизи в освіті завжди приділяли увагу та з часом почали її розглядати як одну із значущих. Експертизу в найзагальнішому вигляді можна визначити як спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків з певного питання,

що не має очевидної відповіді, з опорою на думку фахівців (експертів) з даного питання. До експертизи прийнято вдаватися в тих випадках, коли немає готових рішень та інформація не може бути отримана за допомогою інструментальних методів вимірювання (Братченко С. Л., 2007, с. 31).

Експертиза є механізмом прояву змісту інновації, її ідентифікації та оцінки стану. В якості об'єкта експертизи в освіті, зазвичай, розглядаються навчальне заняття, програма, освітній проект, педагогічна та освітня діяльність (Суханова Е. А., 2007, с. 61). Для інноваційної освіти незалежно від об'єкта важливим є питання змісту експертної діяльності, процедура експертизи, ступінь її гуманітарності і відкритості. В якості об'єкта експертизи О. Суханова розглядає організаційні зміни в освітній установі, а також взаємозв'язок організаційних змін з вмістом і якістю інновації. При цьому під організаційними змінами розуміються наступні (Суханова Е. А., 2007, с. 64):

зміни організаційної структури (поява нових позицій, підрозділів, зміна зв'язків між ними);

зміни організаційних процесів (зміни схеми комунікації і координації, розподіл повноважень, ланцюжок прийняття управлінських рішень, процедури формалізації).

При оцінці управління наданням інноваційних освітніх послуг необхідно використовувати такі експертні підстави, як наявність у процесі розробки та реалізації послуги наступних параметрів (Волкова Ж. В., 2007, с.150):

- визначення зовнішніх викликів, стимулів, які обумовлюють необхідність «споживання» і освоєння інноваційних освітніх послуг;
- демонстрація моделей використання інноваційних освітніх послуг;

- проектування проб використання інноваційних освітніх послуг у своїй практиці;
- реконструкція отриманого досвіду використання інноваційних освітніх послуг у своїй практиці;
- супровід введення інноваційних освітніх послуг в свою практику.

Сама експертиза у галузі освіти дозволяє встановити взаємозв'язок між вичленовуванням відкритої спільної дії педагога і дитини як одиниці змісту освіти із зміною позиції педагога як учасника і організатора спільної діяльності та особистісних смислів його професійної діяльності; зробити припущення про відкритість спільної дії як системної характеристики зміни освітньої практики, пов'язаної зі зміною якості освіти, педагогічної діяльності та управління; проявити багатofункціональність самої експертизи, яка є способом дослідження освітніх інновацій, встановлення залежностей в їх організації, а також особливостей розгортання інновацій в реальному освітній практиці (Поздеева С. И., 2007, с. 112).

Висновки. Наведені параметри Ж. В. Волковою, на нашу думку, можна виявити лише експертним способом, тобто через вироблення експертних підстав у спільному обговоренні та розумінні з педагогами, шляхом їх реальної участі в розробці та апробації експертно-консультативної діяльності. Тож, впровадження експертної діяльності у галузі освіти, а також професійна підготовка фахівців-експертів у галузі освіти є важливим завданням освітнього сьогодення в Україні, так як нові фахівці будуть спроможними оцінювати, а в подальшому й забезпечувати зростання якості освіти у нашій країні.

Література

1. **Братченко С. Л.** Мир экспертизы и его возможные координаты / С. Л. Братченко // Экспертиза образовательных инноваций / Под ред. Г. Н. Прокументовой. – Томск: Томский государственный университет, 2007. – 156 с. – С. 31-45.
2. **Волкова Ж. В.** Управление разработкой и реализацией инновационных образовательных услуг как предмет экспертизы / Ж. В. Волкова // Экспертиза образовательных инноваций / Под ред. Г. Н. Прокументовой. – Томск: Томский государственный университет, 2007. – 156 с. – С. 150-155.
3. **Иванов Д. А.** Экспертиза в образовании: учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений / Д. А. Иванов. – М.: Издательский центр «Академия». – 2008. – 336 с.
4. Огнев'юк В. О. Багатомірна людина. Епоха трансформацій. Освіта / В. О. Огнев'юк // Неперервна професійна освіта: теорія і практика / Науково-методичний журнал. – К.:ВП «Едельвейс», 2013. – Випуск 1-2. – 154 с. – С. 6-11.
5. **Огнев'юк В. О.** Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк – К.: Знання України, 2003. – 450 с.
6. **Огнев'юк В., Сисоєва С.** Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти / В. Огнев'юк, С. Сисоєва // Рідна школа: щомісяч. науково-пед. журн. – 2012. – № 4/5. – С. 44-51.
7. **Освіта як найважливіша ланка реалізації мети виховання** // Педагогіка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5412.html>
8. **Поздеева С. И.** Открытое совместное действие педагога и ребенка как предмет экспертизы / И. С. Поздеева // Экспертиза образовательных инноваций / Под ред. Г. Н. Прокументовой. – Томск: Томский государственный университет, 2007. – 156 с. – С. 106-113.
9. **Сисоєва С. О.** Сфера освіти як об'єкт дослідження / С. О. Сисоєва // польсько-український / українсько-польський щорічник «Освітологія». – К.: ВП «Едельвейс». – 2012. – Випуск I. – 120 с. – С. 22–29.

10. **Суханова Е. А.** Организационные изменения в инновационных образовательных учреждениях как объект экспертизы / Е. А. Суханова // Экспертиза образовательных инноваций / Под ред. Г. Н. Прокументовой. – Томск: Томский государственный университет, 2007. – 156 с. – С. 61-68.
11. **Тамм А. Є., Поступна О. В.** Вища освіта як об'єкт державного управління / А. Є. Тамм, О. В. Поступна // Публічне управління: теорія та практика. – 2011. – № 3(7). – С.183-187.

References

1. **Bratchenko, S. L.** (2007). World of expertise and its possible coordinates. H. N. Prozumentova (Eds.), Expertise of educational innovation. Tomsk: TomskSU, pp. 31-45 (in Russian).
2. **Volkova, Zh. V.** (2007). Managing the development and implementation of innovative educational services as a subject of expertise. H. N. Prozumentova (Eds.), Expertise of educational innovation. Tomsk: TomskSU, pp. 150-155 (in Russian).
3. **Yvanov, D. A.** (2008). Expertise in Education: Proc. Guide for students. higher studies. Institutions. M.: «Akademyia», 336 p. (in Russian).
4. **Ohneviuk, V. O.** (2013). Multidimensional person. The era of transformation. Education. Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. K.: VP «Edelweis», № 1-2, p. 6-11 (in Ukrainian).
5. **Ohneviuk, V. O.** (2003). Education in the values of sustainable human development. K.: Znannia Ukrainy, 450 p. (in Ukrainian).
6. **Ohneviuk, V., Sysoieva, S.** (2012). Osvitologia – the integrated scientific field of education research. Ridna shkola: shchomisiach. naukovoped. zhurn. № 4/5, pp. 44-51 (in Ukrainian).
7. **Education as an important link the goals of education.** Pedagogy. Retrieved from <http://readbookz.com/book/172/5412.html> (in Ukrainian).
8. **Pozdeeva, S. Y.** (2007). Open joint action of the teacher and the child as a subject of expertise. H. N. Prozumentova (Eds.), Expertise of educational innovation. Tomsk: TomskSU, pp. 106-113 (in Russian).
9. **Sysoieva, S. O.** (2012). Fields of education as an object of research. Polsko-ukrainskyi / ukrainsko-polskyi shchorichnyk «Osvitohiia». K.: VP «Edelweis», Vyp. I, pp. 22–29 (in Ukrainian).
10. **Sukhanova, E. A.** (2007). Organizational changes in innovative educational institutions as an object of expertise. H. N. Prozumentova (Eds.), Expertise of educational innovation. Tomsk: TomskSU, pp. 61-68 (in Russian).
11. **Tamm, A. Ye., Postupna, O. V.** (2011). Higher education as an object state management. Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka. № 3(7), pp.183-187 (in Ukrainian).

И. И. Трыгуб

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ОБЪЕКТ ЭКСПЕРТИЗЫ

Автор раскрывает содержание понятия «образование» как объекта экспертизы через исследование содержания понятия «образование» в современном научном измерении и анализ экспертизы в области образования. В статье проанализированы различные определения понятия «образование», приведены факторы, составляющие содержание образования. Важной задачей образовательной настоящего в Украине автор выделяет внедрение экспертной деятельности в сферу образования, а также профессиональную подготовку специалистов способных в экспертно-консультативной деятельности.

Ключевые слова: экспертиза; экспертно-консультативная деятельность; образование; образовательная деятельность; освитология.

I. Tryhub

EDUCATION AS AN OBJECT OF EXPERTISE

The author reveals the concept of «education» as the subject of review by exploring the meaning of «education» in modern scientific measurement and analysis expertise in the field of education. The article analyzes the different definition of education and factors that make up the content of education. The author singles an important task of education nowadays in Ukraine, the implementation of an expert in the field of education and training professionals capable of expert advisory operations.

The author mentions the Scientific Research Laboratory of Educology of Borys Grinchenko Kyiv University; the goal of the laboratory is the introduction of training for new educational space in Ukraine – experts in the field of education, the object of which should be immediately expertise in education, so as educational practice today due to an active and dynamic social development and modernization of education in Ukraine needs to provide comprehensive solutions to problems facing education, it is not possible to perform efficiently, according to the author, without the involvement of expert professionals in the field of education.

The expertise in the field of education sets the relationship between isolation open joint action of the teacher and the child as the unit of educational content with changing the position of the teacher as a participant and organizer of joint activities and personal meanings of his profession; make assumptions about the openness of joint actions as

system characteristics change educational practices associated with changes in the quality of education, teaching and management; show versatility of the examination, which is a way of investigating educational innovation, establishing dependencies in their organization and deployment features real innovation in educational practice.

Keywords: education; educational activities; expert advisory activities; expertise; educology.

Рецензенти

Сисоєва С. О. – д. пед. н., проф., чл.-коресп. НАПН України,
Галицька М. М. – канд. пед. н.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2014

УДК 378(477)

Ю. В. Грищук

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ: СУЧАСНІ АКЦЕНТИ

Охарактеризовано поняття «професійна освіта» і «професійне навчання». Досліджено нормативно-правову базу у галузі освіти, що дозволило конкретизувати мету професійної освіти і навчання, її рівні реалізації. Проаналізовано основні тенденції та перспективи розвитку системи професійно-технічної освіти в Україні. Наголошено на необхідності розробки перспективних моделей підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних забезпечувати прогресивний розвиток сучасного суспільства.

Ключові слова: вища освіта; професійна освіта; професійне навчання; професійно-технічна освіта.

Вступ. Освіта і наука стають транскордонним та транснаціональним фактором ефективності суспільного розвитку, провідною сферою формування людського капіталу, головними національними та світовими пріоритетами.

Кожному етапу розвитку суспільства, як зазначає Н. Г. Ничкало, притаманні свої соціально-економічні та науково-технічні проблеми. Їхнє розв'язання потребує нових підходів, що враховують динаміку змін у життєдіяльності різних соціальних систем (Ничкало Н. Г., 2001). Передусім йдеться про глибинні якісні зміни, об'єктивний аналіз яких дає змогу здійснювати прагматичне обґрунтування розвитку різних систем на основі їхніх органічних взаємозв'язків і взаємовпливів. В. П. Андрущенко акцентує увагу на тому, що професійна освіта у цьому контексті потребує радикального оновлення та поповнення змісту навчального процесу підготовки фахівців новими стандартами, сучасними технологіями, новітніми уявленнями про світ і місце людини в ньому (Андрущенко В. П., 2000, с. 8-9).

У контексті проблеми професійної освіти здійснено ряд досліджень за такими провідними напрямками: загальні теоретичні та методологічні проблеми функціонування системи професійно-технічної освіти (Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало, Г. Є. Гребенюк, І. М. Козловська та ін.); професійна підготовка фахівців в Україні (А. О. Лігоцький, П. М. Олійник, М. Піндера, О. О. Гаврилюк, В. О. Зайчук, О. О. Кіяшко та ін.); методологічне обґрунтування професійного навчання у закладах професійно-технічної освіти

(В. О. Радкевич, Л. Г. Притула, І. Ф. Прокопенко, П. І. Сікорський, Н. О. Ткачова та ін.); управлінська діяльність у закладах професійно-технічної освіти (Л. Л. Сушенцева, В. П. Стельмашенко, Л. М. Сергеева та ін.); формування різних видів професійної компетентності у майбутніх фахівців (В. В. Баркасі, С. О. Демченко, О. І. Мармаза, Т. М. Мацевко, І. Б. Міщенко та ін.); психологія професійного розвитку особистості (К. Чернецькі, І. В. Бандурка, С. В. Ситнік та ін.); методологія неперервної професійної освіти (С. У. Гончаренко, Т. М. Десятов, М. Б. Євтух, В. О. Луговий, С. О. Сисоєва).

Проте глибокі цивілізаційні зміни, нові соціально-економічні реалії ринкової економіки, стрімкий інформаційно-технологічний розвиток, поява нових галузей у промисловості, сільському господарстві та у сфері послуг викликали необхідність переосмислення і чіткого визначення самого поняття «професійна освіта», структури професійної освіти, конкретизації її мети та завдань.

Мета статті – розкрити зміст поняття «професійна освіта» в контексті сучасних змін розвитку суспільства.

Аналіз проблеми. Тривалий час у науковому обігу поняття «професійна освіта» ототожнювалось із поняттям «професійно-технічна освіта». Так, Г. Гребенюк під професійною освітою розуміє забезпечення набуття громадянами робітничої професії згідно з їх бажаннями, інтересами, здібностями, підвищення їх виробничої кваліфікації, перепідготовку. Змістом професійної освіти, на думку, Р. Гуревича, є систе-